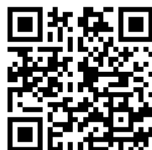

ŽUPANIJA VARAŽDINSKA

i

magjaromanija

u

Hrvatskoj i Slavoniji.

Skopčani dielovi Ugarske.

(Slavonia-Croatia.)

Napisao

X.

(Preštampano iz „Domobrana.“)

U Zagrebu.
Tiskom Dragutina Albrechta 1865.

Perditio tua ex te. —

Zupanija varaždinska i magjaromanija u Hrvatskoj i Slavoniji.

Povjestnica svih plemenah slavjanskih u obće, a Hrvatah i južnih Slavjanah na pose, podaje nam nauk jasan, da domaća razpra vazda urodi propašću plemenah slavjanskih, a posljedica njezina vazda gospodstvom tudjinacah, koji su umjeli vješto podupirati vatru medjusobna gnjeva i razdora, a koristiti se umno domaćom razprom slavjanskom.

Viek za viekom prolazio je kroz tisuću skoro godinah. Muževi se radjahu slavni i oduševljeni za svoj narod u svih zemljah slavjanskih, ali njih nestade redomice; jer oni padahu ili na vrhuncu svoje i svoga naroda slave, ili još prije pogaženi od svojih fizično i moralno, dočim bijahu prisiljeni gledati silnu podporu tudjega duha i upliva od ljudih domaćih.

Muževi ovi padahu ali i plemena slavjanska š njimi, te čudnovato pojavljenje porodi se u Europi, da je tečajem dugotrajnoga vremena, sve do najnovijih danah, najvećega naroda u Europi izčeznula svaka znamenitost, te nestalo mu skoro životnoga imena u životu narodah i u povjestnici svieta.

*

Jedini duh vremena Petra velikoga, a još više u najnovije doba duh uprav naravne i čovječne pomisli narodnostih, trzne ponješto plemena slavjanska iz duboka sna, probudiv ih na uzajamnu radnju, podavši im njeku snagu moralnu; ali i ove uzvišene, uprav po Slavjanih namišljene pomisli narodnosti, znala su plemena romanska, germanska i finska obratiti bolje na korist svoju nego li sama plemena slavjanska.

Mi nećemo da izpitivamo, da li je tomu uzrok kod ostalih slavjanskih plemenah još i sada vladajuća razpra domaća? ili je uzrok tomu, što su ova plemena prepletena elementom tudjim, prenapojena kulturom tudjom, naučena od vjekovah gospodstvu tudjega duha? Mi se neupušćamo u razglabanje pitanjah ovih, nego hoćemo jedino, da naše ljute rane odkrijemo pred obćinstvom našim, nebi-li im ovo našlo lieka. A tomu nam daje povod županija varaždinska.

Tko pozna državni i ustavni život Hrvatah, znat će i to, da izmedju svih liepih i velikih pravah naroda, bijaše jedno izmedju najvećih: zakonita sloboda združivanja i viećanja na javnih što manjih što većih zakonitih skupštinah.

Po okolnostih vremena dizao se je i padao obseg uživanja toga prava, ali otci naši znali su vazda čuvati i sačuvati ovo zakonito pravo. Jedini veliki župani imali su vlast na njeko vrieme obustaviti skupštine u svojih županijah.

Jedini kralj kroz svoje najvišje organe bijaše vlastan obustaviti ih za čitavu zemlju; ali uništiti to starodavno, ustavno i zakonito pravo, nebijaše vlastan nitko na svietu, osim punomoćnoga zakonotvornoga tiela, pa mi neimamo u povjestnici državnoga života našega doista ni primjera, da bi ikoje zakonotvorno tielo, a još manje ikoja obćina administrativna pokušala bila izkoreniti to pravo, i po tom samomu sebi nož urinuti u srdce.

Županija varaždinska pokušala je prva ovo političko samoubojstvo, pa zašto? ponajviše radi toga, što i u velikoj Ugarskoj javnih skupštinah neima, kako to javno izpovjedi onaj govornik, koj od njekoga vremena nosi veliko zvono u županiji varaždinskoj, da govorimo po načinu naših Kajkavacah ili Slovenacah.

Ovo bi dakle bio najvažniji javno izrečeni uzrok pokušanoga varaždinskoga političkoga samoubojstva, ali ima i drugih, koji u javnost doprli nisu, a medju ovimi ide prvo mjesto: domorodna nakana, da se probudi još veća mržnja naprema domaćoj vladi i njezinim organom; zatim slobodoumna nakana, da se svaki glasak javnosti u Hrvatskoj zaduši; napokon ustavna namjera, da se sabor i izbori za sabor ili nemogućim učine, ili barem da im se njeka ljaga nezakonitosti prišije.

Pa tko nadahnu uprav sada, kad je od svega naroda željeni sabor pred vrati, narodno, domoljubno i ustavno obćinstvo žu-

panije varaždinske ovimi liepimi nakanami? — Mi se usudjujemo jasno i glasno reći, da nitko drugi, nego duh magjarski, kako to isti časopisi magjarski priznavaju.

Dakle nije duh magjarski u našoj domovini lebditi prestao, kako to donjekle njeki zanešeni branitelji ustava i slobode mišljahu? Nije doista, već on širi sve to više krila svoja preko Mure i preko Drave, osobito od onda, odkad su mu u samoj Ugarskoj krila ova s nova razvezana, još veću jakost dobila ljekovitom mašću sladkih riečih, što su potekle iz ustiuh osobitih prijateljah slavjanskih, to jest njemačke lievice carstvenoga vieća.

Da znamo, na koliko ide u prilog magjarskoj politici i magjarskim nadam, ukorenjenim u duši tako dobro pravih kao i novostvorenih Magjarah svih stranakah, postupanje županije varaždinske, valja nam se osvrnuti malo na genesis magjaromanije, i na sredstva, kojimi se je služila ova na svoju korist u svih prigodah i u sva vremena, naprama svim nemagjarskim narodnostim, tako zvanih zemaljah svete krune ugarske.

Tko je provalio dvadeset do trideset godinah, pa nije tupe ili kratke pameti, a neima lica bez obraza, upamtio je dobro, kojim načinom razplodjivahu Magjari duh svoj magjarski.

Proglasivši po svem širokom svietu za svoju plemenitu devizu ustavnost i slobodu, tjerali su iz svih javnih političkih i crkve-

nih skupštinah, kao i sa svojih saborah, sve one, koji magjarskim duhom zadosta ogojeni nebijahu; proganjahu najoduševljenije rodoljube inih narodah na sve moguće načine, sumnjičahu svakoga za svoj narod oduševljenoga nemagjara najgadnijim sumnjičenjem, nazivajući svakoga, koj je radio proti interesom politike magjarske, natražnjakom, podkupljenim slugom vlade, neprijateljem slobode, izdajicom domovine i ustava.

Ovo sredstvo služilo im je tako dobro kod Slovakah i ostalih Slavjanah u Ugarskoj, kod Romanah i Njemacah u Erdeljskoj i Ugarskoj, kao i u našoj domovini.

Nu za Slavjane imadjahu osim toga napose još i prastaro svoje narodno sredstvo za postići svoju svrhu, naime skradnje preziranje, koje svakom prilikom još i sada na vidik iznose, s obljublenim magjarskim izrazom „Toth nem ember“ (Slavjan nije čovjek) i sa nazivanjem svake u Ugarskoj slobodi tobože protivne stranke, imenom Pećovićah, t. j. Slavjanah.

I doista ovo sredstvo urodilo je Magjarom dobrim plodom. Tisuće i tisuće Slavjanah, Romanah i Niemacah odrodile su se svomu rodu i pretvorile se u nove Magjare, iznevjerivši se krvi i jeziku otacah svojih, oskvrnivši slavu i grob djedovah svojih, predavši izdajničkim načinom zajedničku zemlju svih narodah u Ugarskoj živućih jedinomu gospodstvu magjarskoga plemena; izručivši napokon ustav svoj

i slobodu svoju absolutnoj centralizaciji i vladi naroda magjarskoga.

U jedinoj Hrvatskoj nisu im urodila njihova sredstva jednakim plodom, premda su ih njihovi uznešeni hrvatski i slavonski pristaše upotrebljivali jednakom žestinom, javnim i tajnim putem. I tù nije bilo čovjeka oduševljena i radljiva za svoj narod, koji nije njihovim djelovanjem na imenu svom nosio ljagu natražnjaka, neprijatelja ustava i slobode, podkupljenoga sluge vlade, pa k tomu ljubitelja absolutizma, rusomanije, panslavizma i stotine drugih prišivakah i pogrdah.

Ponajviše morali su pako nositi teret kojekakovih sumnjičenjah oni, koji su kao narodni ljudi obnašali kakovu poveću čast u zemlji, ili su se u borbi za narodnost i Slavjanstvo osobito odlikovali. Prema takovim ljudem nije nikad falilo proganjanja ni sumnjičenja, javnih psovakah ni tajnih denuncijaciah, pa doista bijahu tomu uzrok čestokrat veoma nepovoljne posljedice, jer tad bijaše magjarska dvorska kancelarija i namjestničko vieće, magjarski gubernium u Rieci i magjarski ili magjaronski veliki župani po županijah, a Magjari isti banovi i velika čast učiteljah u zemlji.

Pa ipak je nad svimi ovimi silnimi faktori održala pobjedu njekoličina odvažnih rodoljubah, ponajviše književnikah, koji su slovom, perom i činom tvorili čudesa u zemlji, probudjivajući narod k samosviesti, pa su uza to probudjivali

i ohrabrivali takodjer ostale nemagjarske narode u Ugarskoj i susjednu srodnu braću u pokrajinah austrijskih.

Kad iza silnoga narodnoga napora i neprestane duševne i fizične borbe, za godinom 1848. dodje vrieme gospodstva njemačke centralizacije, bijaše narod hrvatski, poput svih inih narodah austrijskih, preslab za odpor i za produženje nove borbe s novim neprijateljem.

Mnogi od prvašnjih najokretnijih boracah za narodnu svoju slobodu, bijahu okolnostmi vremena prisiljeni stupiti u kolo njemačke birokracije, samo njeki od njih volili su odabrati knjigu i slobodno nezavisno pero, te njime braniti narod od svake nepravde, probudjivati ga, na koliko je spavao, hrabriti ga, na koliko je klonuo duhom i nadom. Magjaromaniji nebijaše tada ni glasa ni traga, kao da su oni, koji se g. 1848. izseliše iz Hrvatske u Ugarsku, Štajersku i Austriju, ponieli sa sobom za uviek i duh magjarski, pošto su ga sa svojimi programi iz Gradca, Pešte i Debrecina zabadava razplodjivati pokušavali.

Medjutim prodje i zlokobnih deset godinah njemačkoga absolutizma, a listopadska povelja izradjena i namišljena većom stranom od magjarskih aristokratah, povrati istinabog u načelu ustav naš i ugarski, ali o državnom našem pravu i o naših inštitucijah, bijaše tu malo govora. Pa da nije bilo revnosti banove i njekih naših domoljubah, možebit bi već onda

Hrvatska bila opet postala prikopčani dio Ugarske (kapcsolt rész), kao što su to želili njeki kasniji ugarski ministri i kancelari, sa svojimi prijatelji u Hrvatskoj i Slavoniji.

Medjutim bude sazvana kod nas i banska konferencija, pa se tad opet čudnovato porodi pojavljenje, jer se najednoč stranka magjarska u istom Zagrebu s nova pojavi, te baš one ljude, koji su kroz deset godinah absolutizma jedino knjigom i narodnimi poslovi neprestano baviti se običavali, poče ona iznenada na istih ulicah vriedjati, a u javnih krugovih i sastancih kojekakvimi sumnjičenji kod naroda ocrnjivati.

Nu konferencija urodi, neumornim nastojanjem uprav ovih ljudih i njihovih prijateljah, dobrim za narod i zemlju plodom; jer njoj imamo zahvaliti, da smo ili postigli sve ono, ili barem put prokrčili onomu, što nam je u buduće potrebno za domaću podpunu autonomiju i za cjelokupnost trojednice domovine.

Ovaj uspjeh banske konferencije, kao i kasnije revno djelovanje njekih zanešenih rodoljubah, bijaše uzrok, da je sve to više nestajalo duha magjarskoga u zemlji, pa ga i na istom saboru g. 1861. nemogahu stari njegovi privrženici s nova uzkrisiti, uz prkos svim mogućim obmamam i poduzetjam, uz prkos denuncijacijam glede utemeljenja jugoslavenskoga carstva, uz prkos istomu najvećemu svomu ogorčenju, koje ih potjera iz same sabornice kući.

Ali stara, gore opisana sredstva za uspješno razplodjivanje duha magjarskoga, nisu njegovi pristaše izpustili iz uma. Jur za vrieme sabora g. 1861. a još više iza prenagloga razpušćenja njegova, poprimili su oni ista sredstva, pa malo pa malo, upotrebiv sad aristokratizam, sad demokratizam, sad narodnost, sad još više slobodu i ustav doprli su onamo, kamo su već odavna želili, da su naime na svoju stranu dobili javan, sa početka svoga skroz i skroz narodni, slavjanskim duhom opojeni javni organ, predobivši ga za svoje svrhe, a njegovim sredstvom i kojekakovim charlatanizmom, privukoše na svoju stranu i njeku česticu za slavjanstvo inače oduševljene mladeži i svećenstva.

Taj gorerečeni javni organ, bijaše sada, iza tolikih sramotnih retiradah, jedina spasonosna tvrdja, u koju su podupiratelji magjarskoga duha i magjarske politike, unašali sve svoje strieljivo, sahraniv pod čvrstim zidom novoga hrvatskoga rodoljubja sve svoje makine i makinacije proti slavjanskim rodoljubom.

Naravna je stvar, da se je od tuda nišaniti moralo najgrubijimi strielami na domaću vladu, koja se na svom novom zemljištu i u svojoj novoj vlasti ni malo ukorjenila nebijaše, kao i na sve domaće upravljajuće organe, postojano dan na dan, jer svrha bijaše za njih velika i sveta: — „Pobijemo li," kazalo se u magjaromanskom taboru, ove žive reprezentante tobožnje buduće autonomije hrvatske ili srb-

sko-hrvatske, pobili smo i samu autonomiju, pobili smo i načelo neodvisne od Ugarske kancelarije i namjestničkoga vieća, pobili smo neodvisnu domaću upravu, i neodvisno domaće zakonadavstvo, i eto nas opet sjedinjenih s Ugarskom u svakom smislu; eto nas opet na kormilu i na gospodstvu, koje ćemo rado dieliti s našom novom braćom domaćih pristašah, na koliko nas nisu prije uvriedili i na koliko su s nami, budi po krvi, budi načinom odhranjivanja i života srodni.

Nu ovom tajnom, dobro izmišljenom operacijom u našoj domovini, nebijahu još zadovoljni okretni vojnici magjarskoga duha. U Beču i u Pragu, u Lavovu, Rieci i u Zadru, da negovorimo o inostranstvu, radilo se je tajno ali postojano za ustav i slobodu u magjarskom duhu. Predobljeni bijahu urednici časopisah i narodni kolovodje, predobljeni bijahu muževi, što imadu pristup do ministrah i do kabineta; gdje nije pomogla krinka slobode i ustava, tu je pomogla krinka najčišće lojalnosti, konzervativnih načelah i t. d. Napokon podje im za rukom predobiti i najglavnije svoje prijašnje protivnike, naime njemačku lievicu carevinskoga vieća, dočim su oslabljenu slavjansku desnicu, kojoj su se prije ulagivali, iznenada ostavili na cjedilu, kao da joj se nikad približavali nisu, te po mnogih neodvisnih magjarskih novinah zaori jednoglasno: Éljen a Reichsrath.

I doista, magjarski duh može sada iz sve-

ga glasa vikati: živio Reichsrath, jer pretežna njegova stranka želi se pod svaki način porazumjeti s Ugarskom, pod kojom razumjeva in concreto i sve tobožne nebenländere, dočim našu trojednu kraljevinu, skoro nijedan od toli liberalnih govornikah ni napomenuo nije.

„Sad je vrieme za radnju", govore magjarski časopisi, brošure i kolovodje svih stranakah. „Sad je vrieme, da se oživotvori s nova cjelokupnost Magyarországa i politika magjarskoga naroda"; dodavaju isti. S Palugyajevim pamfletom „A kapcsalt részek" u ruci, trubi „Pesti Napló" i „Pesti Hirnök", uz ostale drugove svoje u glasan rog; odsada valja raditi ponajprije za oživotvorenje cjelokupnosti magjarskoga sabora i za novo sjedinjenje odkinutih zemaljah"! A srodna jeka otih rogovah, odjekuje u Hrvatskoj: „Neka se nipošto nesazove sabor hrvatski prije ugarskoga, jer će već Magjari, pomoćju našom naći sredstva, kako da Hrvate na svoju udicu ulove"! pa onda s Bogom poetička misao trojedne kraljevine, s Bogom nada slavjanske budućnosti u turskom istoku, sve su tamo zemlje svete krune ugarske, sve, od Karpatah do jadranskoga mora, pa od Mure do Balkana jedna je domovina, jedno zemljište politike magjarske, naravno s devizom: slobode i ustava u magjarskom duhu.

„Ali za sve to moći za stalno postići", govori se u Ugarskoj tajno, „treba u Hrvatskoj sve protivne glasove ušutkati, treba upotrebiti

svim u zemlji neugodan provizorij za sredstvo razprostiranja još većega nezadovoljstva; treba doista obstojeću mržnju prema domaćoj vladi još većma pobudjivati, treba proti okorjelim Slavofilom po svih časopisih, budi domaćih budi inostranih, koliko moguće oštrimi izrazi i pogrdami postupati, pa na sve načine što veći nered i razpru, osobito u oči Magjarom toli opasnoga sabora hrvatskoga, u zemlji razširivati.

Da se sve ovo sistematičkim putem postići uzmogne, treba da njekolicina od magjarskoga duha zanešenih Hrvatah i Slavoncah, u viečnom raportu s magjarskimi kolovodjami u Pešti, Beču, Salaegersegu, Pečuhu itd. stoji, treba da se sad ovdje, sad ondje, koja mala demonstracija iz nenada izvede; treba da se novi pristaše samo onda na pomoć pozovu, kad su uprav neobhodno potrebni, nu da se medjutim uviek pazljivim okom motre i valjanimi argumenti njihove sumnje ušutkaju; treba napokon da nijedan od višjih kolovodjah, skroz i skroz feudalno mislećih, kojomgod prilikom neskine krinku, koja nosi sjajnu devizu: „za ustav i slobodu“!

Ovim tajnim, ali sigurnim putem došlo se je i do posljednjega zaključka županije varaždinske; ovim putem namjerava se ići i prije i za vrieme budućega sabora hrvatskoga. Te je zato dobro, da se obćinstvo naše ovim putem i načinom agitacije upozna, premda ima još više načinah, koji su za sada jošte tajnost.

Skopčani dielovi Ugarske.
(Slavonia-Croatia.)

Već je na kratkom spomenuto u ovom listu najnovije djelo Palugyay-a Imre, koje je on pod gore navedenim naslovom u Požunu o. g. tiskom izdao, i magjarskoj akademiji posvetio.

Budući da sadržaj čitave ote knjige, iznoseće 356 listovah, žalibože priobćiti nemožemo, nesmiemo ipak propustiti, da barem jedan dio uvoda ove knjige našemu rodoljubnomu obćinstvu nepriobćimo, od kojega bi želiti bilo, da glede svojih narodnih i državopravnih interessah, magjarsku najnoviju povjestničku i žurnalističku književnost, što većom pozornošću prati.

Znamenit je već, glede Hrvatske i Slavonije, na prvom listu knjige priobćeni latinski motto, tobože od Sibinjanin-Janka, a u istinu iz Bonfinieve povjestnice izvadjen, koj ovako glasi:

„Prius extrema quaeque pericula subeunda, quam pati, ut Regnum, quod sat amplum a maioribus acceperunt, minuatur: nihil de Regno, neque ad praestitutum tempus, neque per-

petuo alienandum, nihil **Hungariae** turpius futurum, quam imperium antiquorum exemplo propagandum, per negligentiam, pusillanimitatemque in dies diminuere.“

Zatim sliedi predgovor i posveta djela, te počima s ovimi riečmi barona Žigmunda Keménya godine 1851. napisanimi: „Pogrieška bijaše, glede političkih joj dakako posljedicah, navesti taj inače dosta važni historički curiosum, kako prava Hrvatska, o kojoj naš Corpus Juris tolikoputah govori, već odavna turskoj vlasti podpade, dočim sadašnja Hrvatska od one prave jedino ime pozajmi.“

Izza kojekakovih filozofičkih frazah, izvadjenih iz Aneillona, Montesquieu-a, L. Hoffmana, Hüberlina, Ivana Müllera i Spittlera glede hvaljenoga feudalnoga stanja i države srednjega vieka, nastavlja najnoviji naš magjarski povjestnik i vriedni nasljednik osobitih prijateljah hrvatskih: Fejéra, Gjurikovića, Botke, Horvata Jštvana, Podhradeckoga i Salaja, svoj uvod ovako:

„Ovo bijaše u obće stanje Europe, kad naš bezimeni pisac (notar kralja Bele) napomenu, da je Almoš, prvi vodja Magjarah, prije njihova izlazka iz Scitije, godine 884. izabran.“

„Pol treća stotina hiljadah oboružanih muževah, a svega ukupno, po prilici jedan milijun dušah, sastojećih iz 40 tisućah obiteljih, bivši pozvani od Slavjanah oko Kijeva stanujućih, na pomoć proti Kunom, koje njeki pisci Polov-

ci zovu, pobiju ove u odlučnoj bitci, (valjda zajedno sa Slavjani! opazka Pr.), te poslie ove pobjede, bivši Almo sa svojimi, od Slavjanah, koji su se od svojih novih drugovah svakako osloboditi želili, mnogimi darovi počašćen, ode preko planine i dodje u današnju Magjarsku zemlju. U ovoj zemlji stanovahu tada razni puci, pod svojimi posebnimi vodjami, te bijahu prisiljeni pokoriti se silnomu oružju doselivših se prihodnikah.“

„Medju ovimi pokorenimi puci bijaše i onaj narod, koji je živio na prostoru, što se proteže izmedju Save i Drave (Bog zna, iz kojega klasičnoga izvora crpio je g. Palugyay ovaj tobožnji factum? Pr.), koj narod zovu povjestničari „Slavi Savienses“, kakono bijaše i sama pokrajina jur u rimskih vremenih nazvana Pannonia Savia, a kašnje (utóbb) Slavonia (interamnensis.)“ (Medjutim tvrdi g. P. u istom svom djelu, da ova zemlja uprav kašnje nebijaše nikada Slavonija, nego dio Ugarske, premda je poznato, da se je današnja Slavonija pod Rimljani Panonijom savskom nazivala. (Tu logiku mi nerazumiemo. Op. Prevoditelja.)

„Znamenovanje riečih „Slavonia“ i „Croatia“ pomiešano je jedno s drugim; iz toga je sliedio krivi pojam, da se uprav ono, što njegda bijaše Slavonija, danas zove Hrvatskom, i opet ono, što nije nikad bilo Slavonija, (a što će dakle reći: Pannonia Savia-Slavonia interam-

nensis?) danas si ovo ime na silu prisvaja. (Követeltetik). Jer uprav današnje krivo nazvane hrvatske županije: križevačka, varaždinska i zagrebačka, nazivahu se u prijašnje vrieme Slavonijom (ali gornjom, naprema sadašnjoj dolnjoj! Pr.), ograničenom od rieke Kupe, preko koje rieke, sve do primorskih gradovah, (kojih?), koji sa primorjem sačinjavahu pravu Dalmaciju, i razumievahu se pod imenom Croatia. (!!!)"

„Ovo malo (ali veoma zlobnih Pr.) riečih sadržaje teritorialne granice triuh pokrajinah, koje su u današnje vrieme podale priliku tolikim prepirkam," (ali samo ustavnoj toli pravednoj braći magjarskoj! Pr.)

„O tom predmetu prepirahu se već jači od mene borioci, kojim podje za rukom (?) podatcî, crpljenimi iz poviesti, zakonah i poveljah, u naše vrieme razbistriti krivo, naimenovanje (glede Slavonije), što se je uvuklo u naš zakonik. I doista jedan Fejér, Gyurikovics, Botka, Horvath Istvan, Podhradczky, i u najnovije doba Szalay Lászlo, ovjekovječiše svoju uspomenu, u svojih pismih o tom predmetu pisanih (!!!) Nu imade stvarih, koje opetovati čast je dotičnikom, te ovo spada, u krug njihove zadaće uprav tako, kao što je spasonosno, i rieč vječne istine, premda vazda jedno te isto sadržava, opetujući naviеštati."

„Tim više potrebno je to sada, kad poslie vremena žalostne uspomene narodnoga na-

šega bitisanja (korszak után), u niemom razmatranju dogodivših se stvarih, možemo jedino uzdisati u grudih naših sa sv. Augustinom: „potero flere, potero gemmere, nec possum nec volo resistere“ — (na sreću našu i svih Slavenah te je došlo do toga nec possum. Op. Pr.). Kao jedna glavna zadaća, nadanoga i na pragu stojećega sabora, koj ima urediti novo naše preporodjenje, treba da nam dopusti nad narodi bdijuća providnost božja, cjelokupnost domovine, redintegraciju (redintegráltatását) zemlje, napram takovim pretenzijam (zahtjevom), kojimi, ako im podje za rukom, da dalje uztraju, moći ćemo jedino okrnuti ostanke preživljeloga skoro tisuć godinah, velikoga, od utemeljiteljah djedovah ostavljenoga nam magyarországa (Nagymagyarországnak) i ostaviti ga tako okrnuta potomkom našim, koji će moći proti nam zavapiti tužnimi riečmi Jeremije: Haereditas nostra versa est in alienos, domus nostrae in extraneos!“ (Čudnovatoga li bratinstva magjarskoga, gdje se Hrvati i Slavonci, u prastaroj svojoj domovini smatraju usurpatori i tudjinci a Magjari kao pravi vlastnici i domaćine! Pr.)

„Prodje skoro jur polovica vieka, odkada se u našoj zakonodavnoj dvorani donašaju na zeleni stol (od strane Hrvatske) gorespomenute praetenzije, na pretresivanje. Nu to se uprav zato čini, jer su netemeljite i neistinite. Nemoćni zvuk njihovih praznih riečih, može

nas jedino spominjati na rieči, sadržane u poznatoj basni Foedrovoj: „Verbis jactans gloriam, ignotos fallit, notis est derisui.“ Ali radi toga nepotroši ipak, potrebnim uzbijanjem tih praetenzijah, naše zakonodavno tielo, nikada suviše vremena, jer u interesu ustavnoga našega bića stoji, što ozbiljniju pozornost obratiti na utopije naših protivnikah, crpljene ne iz istine, niti iz pravnih zakonitih zahtjevah.“

„Pod ovimi pravnimi zahtjevi, smatram zahtjeve, stavljene od strane Hrvatske, Slavonije i Dalmacije proti smislu uredabah magjarskoga zakonodavstva, koje zemlje stvoriše iz njih, kao pravi kamen smutnje, tako zvana „Jura Municipalia“, na koja, tolikoputah opetovana, bijahu naši zakonodavci vazda pripravni odlučan dati odgovor.“ (To znamo, s toga im i naš narod g. 1848. i 1861. takodjer odlučno odgovorì. Pr.)

„Po mom znanju bijaše prvi Josip Kušević, koj za nje u bezimenoj knjižici: „De municipalibus juribus et statutis Regnorum Dalm. Croat. et Slav. Zagrabiae 1830.“ progovori, pozivajući se na zakone i povelje. U kasnije doba g. 1845., progovori obširnije o municipalnih pravih, jedan izmedju njihovih najžešćih braniteljah, Ljudevit Farkaš-Vukotinović, u knjižici od 93 lista, izdanoj u Zagrebu, pod naslovom: „Regni Slavoniae erga Hungariam legalis correlatio;“ pa reče ovdje medju ostalim:

„Recedamus ab idea exquirendorum paetorum et Conventuum, amplectamur nostra statuta et leges, quarum si cessaverit sanctimonia, omnem civitatem dissolvi oportet.“ (Čudimo se g. Palugjaju, kako tu, i u čitavoj svojoj debeloj knjizi ni jednim slovcem nenapomenu Kukuljevićevoga djela iz 6 svezakah sastoječega, što ga je izdao pod naslovom „Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Zagrabiae 1860.“ možebiti da to djelo njegovoj svrsi nije išlo u prilog? Pr.)

„I mi smatramo svetim naš zakon, s toga na njegovu temelju stvorene pojedine nar dbe i zovemo: Statuta“. (I to znamo veoma dobro, da Magjari naša prava, nikada kao takova priznati htjeli nisu, nazivajući ih vazda samo naredbami. Pr.)

„Pa gledaj! uprav zato, što nam je zakon svet, nemožemo ino, nego da proklinjamo svaki takav spis, svaku pojedinu težnju, koja, buduć da se nemože sjediniti sa izdajstvom svetosti zakona, pokažuje se barem kao uništiteljem učvršćene kroz vjekove sveze, koja je skapčala mater zemlju sa njezinimi skopčanimi dielovi.“ (Melly az anyaországot a kapcsolt részekkel, egymással osztva).

„Doista i žalibože! takovim će naporom, (törekvéseknek), uzdižući se nad svimi slabimi strastmi povjestnik, karakterizirati to:

„Što skopčani dielovi drže za toliku dragocienost municipalna prava (jógaiknak) svoja

koja se nikako i nikada spojiti nedadu sa pravi i zakoni magjarskimi". *)

Što nadalje isti misle, cjelovite i vlastite sastavine matere zemlje, proti zakonom, kraljevi posvećenim, od nje odciepiti."

„Što isti dakle, cjelovite dielove matere zemlje žele odciepiti i pripojiti Hrvatskoj."

„Što županije požežku, virovitičku i sriemsku, koje, u smislu poveljah, zakonah i drugih vjerodostojnih izvorah, nikada nisu spadale k Hrvatskoj, nego od početka, naslovom čl. 18 i 50. V. g. 1741. nerazdielno magyarországu, žele si prisvojiti."

„Kao što i Rieku, koja god. 1777. na poticanje samih skopčanih dielovah, pridružena bijaše najprije k Magjarskoj (?), malo zatim i diplomom Marie Terezije, a dotično kraljevskom darovnicom od 23. travnja god. 1779. i što je od svakoga pri.ilegia jače, kriepošću članka 4. god. 1808 uplivom samih stališah i redovah skopčanih stranakah, stvorenoga, Magjarskoj utjelovljena bijaše."

„A napokon i Medjumurje, koje je županiji saladskoj, a po njoj i Magjarskoj pripadalo od starine ća od našega preddobja (előkorunk óta)."

Da li sve to na temelju prava i zakonitosti? (Dakako! Pr.)

---

*) Tu je magjarski slog g. Palugjaja tako mističan, da ga nikako pravo shvatiti ni prevesti nemožemo. Pr.).

„Ovo razvijati i razjasniti zadaća je nepristranih (?) naših listovah, u kojih se imadu najprije spomenuti kratkim historičkim nacrtom, odnošaji, postojeći kroz stoljeća, medju našom materom zemljom i pravom Slavonijom; te ćemo u interesu istine (?) upravo naglasiti: kolikoput i kako su stališi Slavonije samostalno upravljali, mimoišavši mater zemlju, svojim udesom i državnim bićem? — Kada su bili proti kralju izabranomu, posvećenom odlukom sabora? — Kako su djelovali pri izboru drugoga kralja matere zemlje? — A neće moći ostati nedotaknuto i to, koliko putah bijahu skopčane zemlje pozorištem nemira i bune?“ (proti nepravdi Magjarah! Pr.)

„Za oprovrgnuće bludnjah i krivo udubljenih ideah, što su se uvukle u listove naše (magjarske) povjesti, tečajem nastavših dogadjajah, i što su se razprostranile u naših školah, kod naše vlade, pače i u našem zakonodavstvu, nastojat ćemo po mogućnosti sakupiti pojedina data, stegnuta u prostor domaće znanstvene literature, koja data svjedoče, da je samo pogriešna promjena imena Slavonije i Hrvatske mogla prouzročiti taj učin: da još i u naše vrieme, podjedno, zovu Croatiom t. j. Hrvatskom ono, što iza podpadnuća (kerülés) ove zemlje pod ugarsku krunu nikad nije bilo hrvatsko, a s druge strane, županije požežku, sriemsku i virovitičku, s okolišem gradiške, brodske i petrovaradinske regimente, k Hrvatskoj nikada ne-

spadajuće, zovu pogriešnim imenom Slavonije, premda se ovo nerazdielivi i cjeloviti dielovi Magjarországa (!!!)“

„Naprotiv zovu pravu Slavoniju ili Tótország danas krivo Hrvatskom, ili Croatiom, kao i njezine županije križevačku, varaždinsku i zagrebačku.“

Mi ćemo to dokuzati, kao i to, gdje stoji prava Hrvatska ili Croatia; kako nadalje Rieka dodje u posjed ugarske krune, ne putem oružja, ne ugovorom, ne foederacijom, nego najrevnijom narodnom skrblju i kraljevskom donaciom. Te se tako, bez povriede svetosti prava, nemože reći, da Rieka spada na Hrvatsku, niti se to dopustiti smije, proti smislu svakoga morala, svakoga privatnoga i javnoga prava, jer što je okrunjeni kralj pravovaljano darovao, to kasniji, po svojoj volji (önkényleg) oteti i na drugu svrhu obratiti nemože.“ (A šta će naprotiv reći naše darovanje od okrunjene kraljice Marije Terezije god. 1776. nam podano? Pr.)

Mi ćemo napokon dokazati, kako Medjumurje, premda je po rieči vladarovoj s našom domovinom opet skopčano, nikada nije spadalo k Hrvatskoj (? gl. Domobran br. 165) nego je bilo vazda bezdvojbeni cjeloviti dio Magyarországa.“

„A nakon konca, bit će zaključak našega sadanjega poslovanja, potanko razložiti sadržaj

toli dragocjenih hrvatskih municipalnih pravah i njihovu kakvoću" (t. j. ništetnost. —)

„Medjutim opetujemo i na ovom mjestu, kako sve ono, što ćemo predložiti, samo u interesu neizkvarene, vrhu svih interesah uzdižuće se istine (???) i pravne povjesti naprvo donašamo. I ako naše zakonodavstvo izreče odpuštenje jednoga ili drugoga komada zemlje (matere), što je u našem djelu kao cjeloviti dio pokazan, služit će taj čin kao temelj novoga sjedinjenja s hrvatskim narodom. (Kolika plemenitost! kolika koncesija!! Pr.) Klio naše domovine ubilježit će i taj povjestnički čin u našu povjestnicu, ali će zabilježit uz to i to: kako je našega naroda zakonodavstvo, radostno žrtvovalo dio svoje djedovine, radi uzdržanja jedinstva s hrvatskim narodom." itd.

„Faxit Deus"!!! (Amen! dodajemo mi g. Palugjaju i njegovomu velikomu Magyarországu. Pr.)